

فرمانده معظم کل قوا: «امروز جنگ‌ها جور دیگری است با پیشرفت ابزار، جنگ ماهیت‌اش عوض شده و جور دیگری شده است. باید ببینید در این شرایط چه باید بکنید. خیلی مهم است، رهنامه عملیاتی متناسب با زمان، این جزء کارهای بسیار مهم شماست.» (۱۳۸۴/۰۱/۱۶)

مقاله پژوهشی: تبیین مرحله پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران

بهزاد غفاری^۱

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۱۷

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۱۶

چکیده

رهنامه نظامی راهبردی، قواعدی بنیادی و چارچوب نظام‌مند و اصول ریشه‌ای است که حاصل دانش، تجربه، مطالعه، تحلیل و آزمایش گردآوری شده و چگونگی به‌کارگیری توانمندی‌ها به‌منظور دستیابی به هدف‌های نظامی و در کل چگونگی جنگیدن نیروهای مسلح در صحنه جنگ را مشخص می‌نماید. با بررسی فرایندهای گوناگون مطالعات داخلی و تطبیقی، الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران شامل پنج مرحله اساسی، گردآوری اطلاعات؛ طرح‌ریزی؛ تولید؛ پیاده‌سازی و بازخورد ارائه گردیده که بُعد (مرحله) پیاده‌سازی از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد. هدف این مقاله تبیین مرحله پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران می‌باشد. تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای است و رویکرد آن آمیخته و از روش موردی- زمینه‌ای استفاده شده است. و روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و میدانی است. داده‌های تحقیق با تحلیل محتوا تجزیه و تحلیل گردیده است. قلمرو مکانی این تحقیق کشور ج.ا.ایران و قلمرو موضوعی آن در سطح راهبردی است. حجم جامعه نمونه با جامعه آماری منطبق بوده و تمام‌شمار و به تعداد ۳۰ نفر انتخاب گردیده است. نتایج بیانگر آن است که مهم‌ترین عوامل بُعد (مرحله) پیاده‌سازی رهنامه شامل پنج عامل (ساختار سازمانی، فناوری، نیاز، تربیت و آموزش، تدوین/اصلاح راهبرد و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها) و تهیه طرح‌ها) و ۱۲ زیرعامل (سازماندهی، برش‌های (راهبردی، عملیاتی و راهکنشی)، تجهیزات، فرایندها، روش‌ها، آموزش انفرادی، آموزش یگانی، بازدارندگی، آفندی، پدافندی، عملیاتی و توسعه‌ای) می‌باشد.

واژگان کلیدی: رهنامه، رهنامه نظامی، پیاده‌سازی، الگوی تدوین رهنامه، الگوی مفهومی.

^۱ دکترای علوم دفاعی راهبردی دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی و مدرس دانشگاه پدافند

مقدمه

رهنامه نظامی به دنبال مقابله با چالش‌هایی است که فراروی نیروهای مسلح است و باید بر آنها چیره شود. رهنامه نظامی این کار را با تهیه راهنما برای مقابله با تهدیدها انجام می‌دهد. (نوروزی، ۱۳۹۱: ۳۶) رهنامه (دکترین) به اشکال ساده، مشترک و مرکب تهیه و تدوین و در میدان نبرد اجرا می‌شوند. رهنامه‌های صفی، هدایت‌کننده، راهنما و روشنگری عوامل صفی در صحنه نبرد و رهنامه‌های عملیاتی ستادی، راهنمای عوامل ستادی در تأمین نیروهای صحنه نبرد هستند. رهنامه حاصل یک فرایند اثرگذار و اثرپذیری از ذهنیات، تفکرات و آموخته‌های نخبگان، تصمیم‌گیران و سیاست‌گذاران امور نظامی کشور و عوامل محیط بین‌المللی است. به‌همین سبب نیز فعل و انفعالات و تأثیر و تأثرات فردی و جمعی را که در این فرایند صورت می‌پذیرد، نمی‌توان به‌صورت مکتوب درآورد و به‌عنوان یک تعداد اصول و قواعد قانونی پذیرفت؛ بلکه حاصل رهنامه نظامی همان روش‌های دفاعی نظامی است که در نهایت تبیین و تدوین شده، مورد تصویب قرار می‌گیرد و در سازمان به اجرا در می‌آیند. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۵۵)

باتوجه به موقعیت ج.ا.ایران و پیشرفت‌های نظامی و تسلیحاتی کشورهای جهان و به‌ویژه منطقه غرب آسیا و لزوم آمادگی بیش‌ازپیش برای مقابله با تهدیدهای نوین و کمتر پیش‌بینی‌پذیر و باتوجه به اینکه نیروهای مسلح ج.ا.ایران به‌عنوان کارگزاران اصلی جنگ‌ها، وظیفه دفاع از منابع، منافع و ارزش‌های حیاتی ملت و کشور را عهده‌دار هستند، می‌بایستی خود را از هر لحاظ آماده نمایند. دفاع کارآمد و اثربخش این نیروها، نیازمند به‌کارگیری و اجرای راهبردهای بهینه‌ای است که با لحاظ نمودن اصول اساسی، اندیشه‌ها، اعتقادات، تعالیم و نظریه‌های هدایت‌گر مورد قبول و همچنین مورد حمایت ملی که با‌عنوان رهنامه نظامی در طرح‌ریزی‌ها و کاربرد قدرت نظامی در سطوح ملی و اجرایی کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند، تدوین شده باشد. جهت تدوین رهنامه از روش‌های مختلفی استفاده می‌گردد که از آن جمله می‌توان به روش تدوین سه مرحله‌ای، پنج مرحله‌ای و هفت مرحله‌ای اشاره کرد.

رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران نیز باید بر اساس یک الگوی مشخص و معین تدوین گردد. این الگو باید بتواند همه جوانب (ابعاد، عامل‌ها و زیرعامل‌های) موردنیاز برای انجام این امر را مدنظر قرار داده و امکان وقوع تغییرات در رهنامه را به شکلی منظم آماده ساخته و همچنین پیاده‌سازی رهنامه تدوین شده را امکان‌پذیر و دستیابی به هدف‌های موردنظر در تدوین رهنامه را محقق سازد. این مهم نیازمند این است که مرحله پیاده‌سازی رهنامه تدوین شده، به صورت علمی تبیین و تشریح گردد که در این مقاله به این مرحله پرداخته خواهد شد.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

باتوجه به تحولات سریع و پیچیده دنیای امروز و تغییر دائم ماهیت تهدیدها، نیاز است الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح در سطح راهبردی به‌طور دقیق و علمی و به روز موردواکوی و بررسی قرار گیرد تا الگویی مناسب با وضعیت‌های جدید و نیازهای نیروهای مسلح که پاسخگوی تهدیدهای نوین باشد، ارائه گردد. در الگوی ارائه شده در این تحقیق که از پنج بُعد (مرحله) بررسی و گردآوری اطلاعات، طراحی، تولید، پیاده‌سازی و بازخورد تشکیل شده است. بُعد (مرحله) پیاده‌سازی از اهمیت شایانی برخوردار بوده و نیازمند تبیین و شناسایی عامل‌ها و زیرعامل‌های مربوطه می‌باشد. از این‌رو دغدغه اصلی محقق در این تحقیق، چستی عامل‌ها و زیرعامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران است، که محقق قصد دارد با بررسی و مطالعه مبانی نظری تحقیق و با بهره‌گیری از دیدگاه صاحب‌نظران و خبرگان به آن پاسخ دهد.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

انجام این تحقیق از آن جهت دارای اهمیت است که با تبیین بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران و ضمن شناسایی مهم‌ترین عامل‌ها و

شناسایی مهم‌ترین زیرعامل‌های مربوطه، چگونگی اجرا و پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران مشخص و معلوم گردیده و به هم‌افزایی، هماهنگی و درک مشترک نیروهای مسلح ج.ا.ایران در اجرا و پیاده‌سازی الگوی گفته‌شده خواهد انجامید. همچنین عدم توجه به موضوع تحقیق و عدم شناسایی عوامل و زیرعامل‌های مرحله پیاده‌سازی، موجب خواهد شد تا ضمن عدم حل مسئله تحقیق، با چالش‌هایی از جمله عدم هماهنگی و عدم درک مشترک در چگونگی اجرا و پیاده‌سازی رهنامه تدوینی مواجه شده و هدف‌های سازمان مربوطه از تدوین رهنامه محقق نگردیده و موجب اتلاف منابع گردد.

۳-۱. پیشینه تحقیق

(۱) «امیر فهیمی خامنه» (۱۳۹۴) در رساله دکتری خود در دانشگاه عالی دفاع ملی با عنوان «تدوین رهنامه هوانیروز با تأکید بر جنگ ناهمپراز» به این نتایج دست پیدا کرده است: رهنامه هوانیروز با تأکید بر جنگ ناهمپراز مشتمل بر سه بُعد ساختاری، محتوایی و محیطی حاوی ۱۱ مؤلفه اثرگذار که عبارتند از مأموریت، نیروی انسانی، ساختار سازمان، فرماندهی و کنترل، پدافند غیرعامل، کمیت و کیفیت آموزش، کمیت و کیفیت آماد و پشتیبانی، راهکنش‌های (تاکتیک‌ها) رزم، فنون (تکنیک)، محیط و ویژگی‌های جنگ ناهمپراز به همراه ۵۲ شاخص است که قابلیت اجرای مأموریت با تأثیر راهکنشی (تاکتیکی)، عملیاتی و راهبردی را برای این یگان امکان پذیر ساخته است. لازم به تأکید است که رهنامه تدوین شده، به طور حتم در همه بندها ویژه جنگ ناهمپراز نیست، بلکه در مواردی با رهنامه هوانیروز در جنگ ناهمپراز همپوشانی دارد. (فهیمی خامنه، ۱۳۹۴: ۴۵)

(۲) «محمد شاه‌محمدی» (۱۳۹۳) در رساله دکتری خود در دانشگاه عالی دفاع ملی با عنوان «رهنامه پدافند غیرعامل ج.ا.ایران در برابر تهدیدات ناهمگون» به این نتایج دست پیدا کرده است: رهنامه پدافند غیرعامل کشور با پنج محور: (۱) «بازدارندگی» با دو اصل «استحکام بخشی» و «تولید ابهام»؛ (۲) کاهش آسیب‌پذیری با دو اصل «ایمنی و امنیت» و «آمادگی همه جانبه»؛ (۳) افزایش پایداری شامل دو اصل «جبران‌گرهای راهبردی» و «حفظ

و ارتقای تعادل ملی»؛ (۴) تسهیل مدیریت بحران شامل دو اصل «مدیریت زمان یا زمان‌یابی» و «مدیریت ادراک یا روان‌یابی» و (۵) تداوم کارکردهای ضروری شامل دو اصل «جایگزینی» و «انبارش» تبیین گردید. (شاه‌محمدی، ۱۳۹۳: ۳۴)

۴-۱. سؤال‌های تحقیق

۴-۱-۱. سؤال اصلی

مهم‌ترین عامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی رهنامه نظامی ج.ا.ایران کدامند؟

۴-۱-۲. سؤال‌های فرعی

- (۱) مهم‌ترین زیرعامل‌های مرحله پیاده‌سازی الگوی رهنامه نظامی ج.ا.ایران کدامند؟
- (۲) ارتباط بین بُعد پیاده‌سازی، عامل‌ها و زیرعامل‌های مربوطه چگونه می‌باشد؟

۵-۱. هدف‌های تحقیق

۵-۱-۱. هدف اصلی

تبیین مهم‌ترین عامل‌های بُعد (مرحله) الگوی پیاده‌سازی رهنامه نظامی ج.ا.ایران.

۵-۱-۲. هدف‌های فرعی

- (۱) تعیین مهم‌ترین زیرعامل‌های (شاخص‌ها) الگوی پیاده‌سازی رهنامه نظامی

ج.ا.ایران؛

- (۲) تعیین روابط بین بُعد (مرحله) پیاده‌سازی، عامل‌های و زیرعامل‌های مربوطه.

۶-۱. روش تحقیق

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای بوده و رویکرد آن آمیخته می‌باشد. روش تحقیق موردی- زمینه‌ای می‌باشد. در این پژوهش جهت گردآوری اطلاعات از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و فیش‌برداری

از اسناد مدارک و منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی داخلی و خارجی مراکز علمی و تحقیقاتی کشور و جهان و بایگانی سازمان‌ها و مؤسسه‌های داخلی بوده و ابزار گردآوری میدانی اطلاعات، پرسشنامه (باز و بسته) و مصاحبه با صاحب‌نظران بوده است. از نظر قلمرو زمانی منابع و مراجع از ۱۰ سال قبل مورد بررسی قرار گرفته و نتایج می‌تواند تا پایدار بودن ابعاد، عامل‌ها و زیرعامل‌ها مورد استفاده قرار گیرد. قلمرو مکانی این تحقیق کشور ج.ا.ایران است. قلمرو موضوعی این تحقیق با توجه به گستردگی مقوله رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران در سطح راهبردی است. تحقیق فاقد فرضیه بوده و متغیر مستقل، عامل‌ها و زیرعامل‌های مرحله پیاده‌سازی و متغیر وابسته، الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران می‌باشد.

با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق، محدودیت افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با مسائل رهنامه‌ای در حوزه مورد نظر، جامعه آماری تحقیق به صورت هدفمند از بین خبرگان نظامی و غیرنظامی و متخصصان مربوطه در سطح نیروهای مسلح، کشور و سازمان‌های مرتبط که دارای ویژگی‌های زیر بودند، انتخاب گردید:

(۱) دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و یا در جایگاه ۱۸ به بالا (در سطوح کشوری و لشکری) باشند.

(۲) در زمینه عنوان تحقیق، دارای آثار علمی و پژوهشی بوده و آشنا به محیط نیروهای مسلح ج.ا.ا. باشند.

(۳) آشنایی مناسب با مسائل راهبردی و کلان رهنامه‌ای داشته باشند.

با توجه به اینکه جامعه آماری برای داده‌ها و متغیرهای کمی محدود است، از این رو جامعه نمونه بر جامعه آماری منطبق بوده و با روش تمام‌شمار و به تعداد ۳۰ نفر انتخاب گردید. ابتدا با فیش برداری از مطالعات کتابخانه‌ای و با روش‌های تحلیل محتوایی به صورت کیفی، پرسشنامه به تعداد ۲۲ سؤال بسته و ۳ سؤال باز (مربوط به مرحله پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی) در ۵ مرحله و در قالب جلسه‌های نشست خبرگی (به تعداد ۱۱ نفر) با گرفتن نظرهای افراد خبره و صاحب‌نظر نسبت به اصلاح شکلی و

محتوایی آن اقدام و بین نمونه آماری توزیع و نظرهای ایشان گردآوری گردید. مصاحبه در قالب پرسشنامه و با استفاده از سؤال‌های باز و بسته انجام گرفته است. باتوجه به موارد بالا، پرسشنامه تحقیق حاضر از اعتبار و روایی بالایی برخوردار می‌باشد. داده‌های کمی با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت، با استفاده از آزمون فریدمن عامل و زیرعامل‌ها نیز تحلیل و رتبه‌بندی گردید و با استفاده از نرم‌افزار PLS ارتباط بین بُعد، عوامل و زیرعامل‌ها مورد بررسی قرار گرفت. پایایی پرسشنامه این تحقیق نیز به وسیله «آلفای کرونباخ» محاسبه شده که ضریب آن ۰/۸۲۸ بوده و باتوجه به اینکه این ضریب بالای ۰/۷۵ می‌باشد، پایایی پرسشنامه نیز مورد تأیید قرار گرفته است.

۲. ادبیات و مبانی نظری تحقیق

۱-۲. ماهیت رهنامه

رهنامه در لغت به اشکال گوناگونی از جمله دیدگاه، الگو، بیانیه، اصول، نظریه، خط‌مشی، چگونگی عمل، راهنما، روش و ده‌ها عنوان دیگر تعریف شده است. (عبدالله‌خانی، ۱۳۸۳:۳۲) رهنامه عبارت است از: نظریه، اصول یا قواعد بنیادین معتبری که هدایت‌کننده اقدام در پشتیبانی از سیاست‌ها و برنامه‌ها در جهت تأمین هدف‌ها بوده و به کار بردن آنها نیازمند درک مقتضیات و تصمیم‌گیری صحیح و منطقی است. رهنامه به‌طور معمول به مجموعه اقدام و خط‌مشی سیاسی یک دولتمرد که ممکن است مشابه دولتمردان قبل و بعد از او باشد اطلاق نمی‌شود، بلکه بخشی از اقدام و سیاست‌های او را که جنبه ابتکاری داشته و آثار مهمی بر جای می‌گذارد، رهنامه وی می‌نامند. رهنامه در سطح ملی هدایت‌کننده قدرت ملی در ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، نظامی و اقتصادی است.

طبق تعریف ناتو، رهنامه عبارت است از «اصول بنیادینی که نیروهای مسلح بر اساس آنها فعالیت‌ها و اقدام‌های خود را در جهت پشتیبانی از هدف‌ها هدایت می‌کنند. این اصول آمرانه بوده، اما در عمل نیازمند قضاوت هستند». (فولادی، ۱۳۸۷:۱۳)

۲-۲. حوزه‌های رهنامه

رهنامه در حوزه‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ... به کار گرفته می‌شود. (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹: ۲۵)

۲-۳. رهنامه نظامی

رهنامه نظامی مجموعه‌ای از نظریه‌ها و اندیشه‌های اصولی و بنیادینی است که محیط ملی و بین‌الملل را با توجه به شرایط جغرافیایی سیاسی، نظامی، سرزمینی، منطقه‌ای و جهانی و سایر ملاحظه‌های امنیتی کشور، برای کاربرد نیروهای نظامی مورد تجزیه و تحلیل، تشریح و توصیف قرار داده، روش‌های مقتضی و مناسب را با توجه به شرایط محیطی برای به‌کارگیری تدابیر کلی دفاعی در ابعاد داخلی و خارجی در زمان صلح یا جنگ توصیه کرده و سیاست‌گذاران را هدایت نماید. به عبارت دیگر، رهنامه نظامی مجموعه نظریه‌هایی که محیطی را که باید نیروهای مسلح در آن عمل کنند، توصیف کرده و روش‌ها و شرایط به‌کارگیری آن نیروها را تعیین می‌کند. به بیانی دیگر، رهنامه نظامی عبارت است از: «اصول راهنما برای کاربرد نیروی نظامی به منظور دستیابی به هدف‌های سیاسی». (محمدنژاد و نوروزی، ۱۳۷۸: ۱۴۶)

رهنامه نظامی مجموعه‌ای از نظریه‌ها و اندیشه‌های اصولی و بنیادین مبتنی بر استدلال‌های علمی و تجربی است که محیط ملی و بین‌المللی را با توجه به منافع ملی و شرایط سیاست جغرافیای سیاسی کشور، تهدیدهای نظامی، محدودیت‌های سیاسی، روند تحولات منطقه‌ای و جهانی، قدرت نسبی نظامی خودی، قابلیت‌های ملی و سایر ملاحظه‌های امنیتی کشور برای کاربرد نیروهای نظامی مورد تجزیه و تحلیل، تشریح و توصیف قرار می‌دهد و روش‌های مقتضی و مناسب را با توجه به جمیع شرایط محیطی برای به‌کارگیری تدابیر کلی دفاعی در ابعاد داخلی برای دستیابی به هدف‌های ملی، در زمان صلح یا جنگ توصیه و سیاست‌گذاران را هدایت می‌کند. (تهامی، ۱۳۸۴: ۲۵)

به‌طور کلی رهنامه نظامی راهبردی، قواعدی بنیادی و چارچوب نظام‌مند و اصول ریشه‌ای است که حاصل دانش، تجربه، مطالعه، تحلیل و آزمایش گردآوری شده و چگونگی

به کارگیری توانمندی‌ها به منظور دستیابی به هدف‌های نظامی و درکل چگونگی جنگیدن نیروهای مسلح در صحنه جنگ را مشخص می‌نماید.

۲-۴. انواع و سطوح رهنامه نظامی

به‌طورکلی رهنامه نظامی بر مبنای نوع و شیوه عملیاتی که اصول و قواعد کلی آن را بیان می‌کند به سه نوع رهنامه تکنیرویی، رهنامه مشترک و رهنامه مرکب تقسیم‌بندی می‌شود. همچنین رهنامه نظامی با توجه به سطح عملیاتی که این رهنامه اصول و قواعد هدایت آن را تعیین می‌کند، دارای سه سطح راهبردی، عملیاتی و راهکنشی (تاکتیکی) می‌باشد. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۶۵-۳۱)

۲-۵. مبانی مؤثر در تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران

۲-۵-۱. اندیشه نظامی

اولین داده، اندیشه نظامی است و هر مکتب فکری دارای اندیشه نظامی مربوط به خود است که از منابع آن استخراج می‌شود. از این رو، اولین ورودی طراحی رهنامه نظامی ج.ا.ایران، باید اندیشه نظامی اسلام باشد، زیرا نظام ج.ا.ایران مبتنی بر اسلام است و باید بر پایه آن عمل شود.

۲-۵-۲. اندیشه نظامی امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و اندیشه نظامی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

دومین و سومین داده، اندیشه‌های نظامی بنیان‌گذاران و صاحبان اندیشه است که با توجه به نقش رهبری و هدایت حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در تبیین اندیشه‌های نظامی انقلاب اسلامی باید مورد توجه قرار گیرد و اندیشه‌های ایشان در بیانات، کتاب‌ها و نوشته‌ها، تدابیر و فرمان‌ها مطرح و ارائه شده است.

۲-۵-۳. آرمان و منافع ملی

چهارمین داده، آرمان و منافع ملی است که مبنای عملکرد دولت‌ها در زمان صلح و جنگ است. باید به خوبی آرمان‌ها و منافع ملی ج.ا.ایران تعیین شده باشند تا در رهنامه، اصول تحقق آن آرمان و منافع ارائه گردد. (قنبری‌جهرمی، ۱۳۹۶: ۳۴)

۲-۶. عوامل مؤثر در تدوین و تغییر رهنامه

رهنامه به منزله یک نظام (سیستم)، همواره برای حفظ کارایی در محیطی که عمل می‌نماید باید از عوامل داخلی و محیطی اثرپذیر باشد. تغییر و تحول در این عوامل باعث خواهد گردید تا رهنامه همواره نیاز به تجدیدنظر داشته و قابلیت برخورد با وضعیت جدید را برای خود فراهم آورد. از این رو، همواره برای هر کشوری تدوین رهنامه نظامی خود عواملی را موردنظر قرار می‌دهد که موقعیت جغرافیایی و نظامی، وسعت و شکل سرزمین، وضعیت و وسعت مرزها، منابع و فناوری موجود، ماهیت اعتقادی (ایدئولوژیک)، نیروهای مادی و معنوی، ثروت، جمعیت، ارتباطات و تجربه‌های جنگی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار در تدوین رهنامه نظامی به‌شمار می‌روند. (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹: ۷۶)

۲-۷. روش‌های تدوین رهنامه

۲-۷-۱. تدوین رهنامه از پایین به بالا

یکی از روش‌های تدوین رهنامه، روش استقرایی است؛ در این روش ابتدا رهنامه‌های نیرویی و بخشی تدوین شده و از تجمیع آنها رهنامه کلان نیروهای مسلح شکل می‌گیرد. با نگرش به راهبرد و رهنامه دفاعی در شوروی سابق و ادامه آن در روسیه فعلی می‌توان گفت عکس الگوی آمریکایی است. به این معنا که مباحث اساسی دفاعی کشور از جمله برآورد تهدیدها و چگونگی کاربرد نیروهای مسلح و توسعه صنعت دفاعی در رهنامه مطرح می‌شود و راهبردها بیشتر جنبه کاربردی داشته و ناظر بر اجرا و چگونگی پیاده‌سازی تفکرات نظامی است. (زه‌دی‌نسب، ۱۳۸۶: ۸)

۲-۷-۲. تدوین رهنامه از بالا به پایین

در این روش تدوین رهنامه، ابتدا باید نظریه‌هایی که عبارتند از اندیشه‌های مجرد که ذهن آن‌ها را قبول کرده و حقانیتشان را باور دارد ولی هنوز در جامعه به آنها عمل نمی‌شود، پذیرفته شوند و سپس از نظریه‌هایی که با دلایل تجربی قابل دفاع هستند «ترها» به وجود آیند و آنگاه از مجموعه تره‌های مختلف و اصول و مقررات که مورد قبول جامعه قرار گرفته‌اند و به

آن عمل می‌شود، رهنامه به وجود آید. به عبارت دیگر، پس از اعتقاد علمی و عملی کردن نظریه‌ها، رهنامه به وجود می‌آید. گاه بعضی رهنامه‌ها که حقانیتشان از لحاظ علمی هنوز ثابت نشده‌اند نیز در جوامعی پیاده می‌شوند مانند رهنامه سوسیالیسم (ثروتی و مظلوم، ۱۳۸۹: ۷۷).

۲-۷-۳. تدوین رهنامه به وسیله تبدیل رهنامه فردی به سازمانی

با توجه به اینکه رهنامه از جنس اندیشه است، ماهیت ذهنی داشته، اصول، قواعد و نظریه‌ها و عقایدی را بیان می‌کند که هدایت‌کننده عملیات در پشتیبانی از سیاست‌هاست. می‌توان گفت که رهنامه ابتدا به صورت نظریه از جانب افراد مطرح و بیان می‌شود، سپس چنانچه در سازمان پذیرفته شد و به مرحله اجرا درآمد، رهنامه آن سازمان به شمار می‌رود. رهنامه‌ها به صورت فردی یا سازمانی و ملی مطرح می‌گردند. رهنامه‌های فردی توسط افراد بیان می‌شوند، ولی رهنامه سازمانی و ملی در مورد هر موضوعی افزون بر اینکه ممکن است مبتنی بر نظریه و رهنامه فردی اشخاص، در یک سازمان یا در سطح ملی تدوین شوند، ولی می‌توان آن را از ابتدا هم با مطالعات علمی پژوهشی، به صورت کارگروهی و جمعی در سازمان یا در سطح ملی تدوین کرد، به تصویب رساند و اجرا کرد. در مورد فرایند شکل‌گیری رهنامه می‌توان گفت که رهنامه ابتدا ممکن است به صورت یک نظریه و یا حتی یک جمله از طرف فردی بیان شود، ولی چنانچه با توجه به جایگاه علمی، شأن و منزلت اجتماعی و مسئولیت شغلی فرد، این نظریه در جمع اندیشمندان، صاحب‌نظران یا مدیران و مسئولین سازمان یا در سطح ملی مقبول افتاد و پذیرفته شد، به صورت رهنامه سازمانی یا ملی در می‌آید. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۳۴-۲۹)

۳-۷-۴. تدوین رهنامه مبتنی بر تجربه

رهنامه به طور عمده بر پایه تحلیل و تفسیر دقیق تجربه‌های گذشته استوار گردیده و در حوزه‌هایی که تجربه‌های واقعی و عملی وجود ندارد، رهنامه از راه استنتاج از تجربه‌های دیگران، مبتنی بر قضاوت معقول، منطقی، شمس و شهود و گاه ادراک درونی، توسعه یافته و تدوین می‌شود. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۲۴)

۲-۸. الگوهای تدوین و توسعه رهنامه

الگوهای فرایند تدوین و توسعه رهنامه در کشورهای مختلف متفاوت است که بیشترین و حداقل آن سه مرحله‌ای است و تا هفت مرحله هم عنوان شده است:

۲-۸-۱. روش تدوین سه مرحله‌ای رهنامه

۲-۸-۱-۱. گردآوری اطلاعات

در این مرحله، اطلاعات عینی لازم از منابع مختلف در کنار هم قرار می‌گیرند. پایه و اساس تغییر، به دلیل تأثیر عوامل مختلف بر رهنامه نظامی، باید مبتنی بر گردآوری اطلاعات عینی باشد. تأثیر احتمالی اطلاعات جدید و مربوط به آینده بر رهنامه موجود باید متقاعدکننده بوده و یا ضرورت تدوین یک رهنامه جدید را به اثبات رساند.

۲-۸-۲. تدوین و توسعه رهنامه

در این مرحله به تخلیص «مفاهیم رهنامه» بر اساس اطلاعات گردآوری شده پرداخته می‌شود. تدوین رهنامه در واقع مرحله اصلی فرایند توسعه رهنامه است و حتی آن را خود فرایند قلمداد می‌کنند. (پاتاجو، ۱۶:۱۳۸۴)

۲-۸-۳. انتشار

همه کارکنان مؤثر نیروهای مسلح باید از خروجی تدوین رهنامه به وسیله جلسه‌ها، همایش‌ها و نشریه‌های نظامی حرفه‌ای مطلع شوند و یا روش‌هایی برای اعلان و آموزش تغییرات رهنامه یا رهنامه‌های جدید ایجاد و به کار گرفته شود. (دانش‌آشتیانی، ۵۶:۱۳۹۲)

۲-۸-۴. روش تدوین پنج مرحله‌ای رهنامه

پیاده‌سازی این روش باید با توجه به شرایط محیطی کشور انجام شده و صرف توضیح این پنج مرحله برای توسعه رهنامه ملاک نیست. مراحل گفته شده به شرح زیر است:

(۱) شناسایی مناقشه (جنگ) و ماهیت آن؛

(۲) بررسی نقطه نظر دشمن؛

(۳) توسعه راهبرد ملی؛

(۴) توسعه و تدوین رهنامه نظامی؛

(۵) توسعه و تدوین راهبرد نظامی. (پاتاجو، ۱۳۸۴: ۴۰)

۲-۸-۳. روش تدوین هفت مرحله‌ای رهنامه

این روش افزون‌بر پنج مرحله در بخش قبلی، دو مرحله اضافه‌تر دارد که در مجموع به شرح زیر است:

- (۱) شناسایی مناقشه (جنگ) و ماهیت آن (محیط‌شناسی راهبردی)؛
- (۲) بررسی پیش‌رانه‌ها و راهکارهای دشمن (شناخت هدف‌ها و قابلیت‌های دشمن)؛
- (۳) توسعه راهبرد ملی (شناخت هدف‌ها و قابلیت‌های ملی و سرزمینی)؛
- (۴) تدوین و توسعه راهبردی نظامی (شناخت هدف‌ها و قابلیت‌های نظامی یا دفاعی)؛
- (۵) تدوین و توسعه رهنامه نظامی (چگونگی تحقق هدف‌های ملی دفاعی و نظامی)؛
- (۶) تدوین و توسعه راهبرد نیرویی (شناخت هدف‌ها و قابلیت‌های نیرویی)؛
- (۷) تدوین و توسعه رهنامه نیرویی (چگونگی تحقق هدف‌های ملی در حوزه قدرت هوایی). (حبیبی، ۱۳۸۹: ۵۶)

افزون‌بر روش‌های مورد اشاره در الگوهای احصاشده که در بخش مطالعه تطبیقی در زیر به آن اشاره خواهد شد، روش‌های نظام‌مند (سیستمی)، فرایندی، حلقه‌ای و یا چرخه‌ فرایند نیز برای تدوین رهنامه به‌کار رفته است.

۲-۹. مطالعه تطبیقی

در مطالعه تطبیقی ۱۱ الگوی تدوین رهنامه برای کشورهای چگون‌آمریکا (۳ الگو) (Charlese, 2012:26-42) و (CJCSM 5120.01A, 2014:23) و (Beasley, 2008:21) بازیگر ناتو (۲ الگو) (NSA, 2013:2-9)، فیلیپین (۱ الگو)، نیوزیلند (۱ الگو) (پاتاجو، ۱۳۸۴: ۱۸)، تایلند (۱ الگو)، (Ltgen noel Coballes, 2014:7)، استرالیا (۱ الگو) (Group Captain Nitaya Imanotai , 1997:19)

و سرهنگ دنیس ام. درو (۱ الگو) (پاتاجو، ۱۹:۱۳۸۴) مورد بررسی قرار گرفت که مراحل (فازهای) تدوین هرکدام از رهنامه‌های گفته‌شده مطابق جدول شماره (۱) خلاصه شده است.

جدول شماره (۱): جدول تطبیقی فرایندهای تدوین رهنامه برای ۱۱ فرایند گفته‌شده

ردیف	کشور	روش تدوین	تعداد فاز (مرحله)	اسامی فازها								
				فاز ۱	فاز ۲	فاز ۳	فاز ۴	فاز ۵	فاز ۶	فاز ۷	فاز ۸	
۱	رهنامه نظامی	حلقه‌های پیوسته	۴	بررسی	برنامه‌ریزی	توسعه	انتشار و پیاده‌سازی					
				شروع	توسعه	تصویب	اصلاح					
				شروع	توسعه	تصویب	اصلاح					
۲	مشترک متحدين	حلقه‌های پیوسته	۴	تعریف	توسعه	اجرا و تأیید	مرور					
				پیشنهادیه	اعتبارسنجی	توسعه	تصویب	ترویج	مرور و به‌روزرسانی			
۳	فیلیپین	حلقه‌های پیوسته	۷	طرح‌ریزی و شروع	تحقیق و توسعه	مرور و داوری	تأیید و اعلام	کاربرد رهنامه	اعتبارسنجی نظر رهنامه	تجدید نظر رهنامه		
۴	نیوزیلند	حلقه‌های پیوسته	۶	نظریه (تنوری)	تحقیق و توسعه	اطلاعات و انتشار	آموزش	کاربرد	تجزیه و تحلیل	پساکاربرد		
۵	تایلند	حلقه‌های پیوسته	۸	گردآوری اطلاعات	تجزیه و تحلیل داده	توسعه ایده‌ها	آزمون فرضیه‌ها	ارزیابی نتایج	تأیید	آموزش نیرو	کاربرد رهنامه	
۶	استرالیا	حلقه‌های پیوسته	۶	نیاز به تغییر	تعریف تغییر	تدوین	انتشار	به کارگیری	ارزشیابی			
۷	سرهنگ دنیس ام. درو	حلقه‌های پیوسته	۸	تجربه/نظریه/ فناوری	تحلیل	توسعه مفهوم	آزمایش/ ارزیابی/ بحث/ مشاجره/ مناظره	قبول/رد/ ترکیب	نوشتن و انتشار	آموزش نیرو	کاربرد	

۲-۱۰. الگوی تدوین رهنامه نظامی ج.ا.ایران

بررسی فرایندهای تدوین رهنامه در کشورهای منتخب، بازیگران و اشخاص گفته شده در مبانی نظری، بیانگر این مسئله می باشد که نقاط اصلی این فرایندها مشابه هستند. آن‌ها دارای گام‌های اصلی می باشند که مفاهیم مشابهی را بیان می کنند. با بررسی فرایندهای گوناگون مطالعات داخلی و تطبیقی، می توان استنتاج کرد که بیشتر این فرایندها را می توان شامل پنج مرحله اساسی دانست که شرح مختصر هر مرحله به صورت زیر است:

(۱) **گردآوری اطلاعات:** اولین گام فرایند، گردآوری و تطبیق اطلاعات از منابع مختلف است، در گردآوری اطلاعات باید به نظریه (مبانی نظری)، تجربه، و فناوری توجه ویژه‌ای داشت و این نتیجه گیری را کرد که آیا رهنامه جدیدی مورد نیاز است و یا تغییر در رهنامه‌های موجود کفایت می کند.

(۲) **طرح ریزی:** در این مرحله است که طی آن طرح ریزی جهت تدوین رهنامه‌ای توسعه می یابد.

(۳) **تولید:** در این مرحله، رهنامه تدوین و جهت تأیید و تصویب مقام مسئول ارسال خواهد گردید.

(۴) **اجرا و پیاده سازی:** در این مرحله، رهنامه تدوین شده جهت اجرا و پیاده سازی ابلاغ می گردد، که در ادامه بیشتر به آن پرداخته می شود.

(۵) **بازخورد:** پس از پیاده سازی و اجرای رهنامه تدوین شده، بازخوردگیری از نتایج به دست آمده انجام و نسبت به نظارت و ارزیابی مجدد رهنامه اقدام می گردد.

۲-۱۱. مرحله (بُعد) پیاده سازی

یکی از مهم ترین ابعاد (مراحل) الگوی تدوین و توسعه رهنامه نظامی مرحله اجرا یا پیاده سازی رهنامه است. عوامل مورد توجه در این مرحله سازماندهی و یا ساختار سازمانی واحد نظامی مورد نظر، فناوری مورد نیاز، تربیت و آموزش نیروی انسانی، تدوین، اصلاح راهبردها و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها) و در نهایت تهیه طرح‌های مورد نیاز می باشد. (زهدی نسب و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۷) در زیر هر پنج عامل مورد بررسی قرار می گیرد:

۲-۱۱-۱. فناوری موردنیاز (یا محیط فناوری)

یعنی مجموعه عوامل و ویژگی‌های محیطی با ماهیت فناوری که مرتبط با ابعاد و شاخص‌های نظام (سیستم) یا سازمان موردمطالعه بوده و درخصوص فناوری‌ها به مجموعه روش‌ها، ابزارها و ایده‌های قابل استفاده برای تبدیل منابع به محصول گفته می‌شود. (ثروتی و همکاران، ۱۳۹۱:۱۰۰)

(۱) **فرایندها:** در هنگام تحلیل و بررسی فرایندها، جواب سؤال‌های: چه کسی؟ در چه محلی؟ چگونه؟ روش‌های اجرای فعالیت‌ها و فرایندها را مشخص می‌کند و جواب سؤال‌های چه چیزی؟ چه موقع؟ و چرا؟ فرایندها را مشخص می‌نماید. (ثروتی و همکاران، ۱۳۹۱:۱۷۱)

(۲) **رویه‌ها و روش‌ها:** رویه‌ها مشخص‌کننده شیوه عملیات و چگونگی انجام کار هستند. رویه‌ها، یک برنامه زمانبندی شده برای انجام فعالیت‌های آتی هستند؛ درواقع رویه‌ها فقط تعیین‌کننده شیوه عمل در سطوح مختلف سازمان هستند و ممکن است هر سطح از سازمان رویه ویژه خود را داشته باشد. رویه، راهنمای واقعی عمل است تا تفکر. روش‌ها، چگونگی اجرای جدول زمانبندی رویه‌ها را معین می‌کنند. روش‌ها، جزئیات دقیق چگونگی انجام فعالیت‌ها را مشخص می‌کنند.

۲-۱۱-۲. ساختار سازمانی

سازماندهی به مفهوم تعیین ساختار روابط و مبتنی بر اختیار و مسئولیت گروه‌های انسانی به منظور تحقق و دستیابی به هدف‌های موردنظر می‌باشد. به عبارت دیگر، از دیدگاه نخبگان، سازماندهی به معنای متشکل ساختن یا مرتبط ساختن خود با مردم است. در این رابطه شاخص‌های ساختار، سازمان و قابلیت انعطاف در سازماندهی وجود دارد که می‌تواند مکمل آن باشد.

(۱) **ساختار:** زمینه تحلیل رویدادها و رفتارهای بخشی از یک مجموعه سازمان یافته را تشکیل می‌دهد. به این ترتیب، ساختار عبارت از توزیع امکانات بین قسمت‌ها یا رعایت نظم می‌باشد. ساختار یک سازمان را می‌توان مجموعه راه‌هایی دانست که طی آن، فعالیت‌های سازمان به وظایف شناخته شده تقسیم و میان این وظیفه‌ها هماهنگی

ایجاد می‌گردد. در یک ساختار نظامی درکنار توجه به سازوکارهای هماهنگی به توانایی تسلیحاتی، قدرت آتش و رزمایش (مانور) نیز اهمیت زیادی داده می‌شود.

(۲) سازماندهی: در سازمان بایستی بر ساختار متناسب با آن نیز توجه کرد. سازمان متناسب باید از فناوری متناسب برخوردار باشد و در این رابطه با توجه به شرایط اجتماعی-اقتصادی مجهز می‌گردد. به‌طورکلی هر سازمانی که برای توسعه بنیاد می‌شود، از هر نظر باید با شرایط محیطی پیرامون خود تطابق داشته باشد.

۲-۱۱-۳. تهیه طرح‌ها

طرح‌ریزی یعنی فرایند تهیه طرح و نقشه عملیات آینده. طرح‌ریزی آینده‌نگری و اندیشیدن به آینده برای یافتن راه‌های مناسب جهت دستیابی به هدف‌های آینده است. یعنی فرایندی که از آماده کردن یک برنامه شامل مجموعه‌ای از امکانات ویژه و گزینش وسایلی چند براساس استدلال و انتظام و به منظور دستیابی به یک هدف یا اجرای یک طرح، آغاز شده و با اجرا و به‌کار انداختن عملی وسایل برای تحقق آن ادامه پیدا می‌کند. طرح‌ریزی فرایندی است عقلانی که تعیین هدف‌های مطلوب، پیش‌بینی راه‌ها و روش‌های رسیدن به هدف‌ها، تعیین منابع و ابزارهای لازم و ایجاد هماهنگی در فعالیت‌ها را در برمی‌گیرد. هر سازمان برای اطمینان از آینده و دستیابی به برتری نسبت به رقبای نیاز به طرح‌ریزی دارد. بیشتر دانشمندان علم مدیریت، طرح‌ریزی را اندیشیدن به آینده و آماده شدن برای مقابله با رویدادهای آتی می‌دانند. آنها حتی درک و احساس و حل مسائل و مشکلات خارجی و گرفتاری‌ها و رویدادهای آینده را با طرح‌ریزی ممکن می‌دانند. باید برای رویارویی با رویدادهای اجتناب‌ناپذیر آماده شد، به رویدادهای نامطلوب و ناخواسته اولویت داد و تا جای ممکن رویدادها را واپایش (کنترل) کرد و این فرایند باید به‌طورنظام‌مند یعنی از راه طرح‌ریزی انجام گیرد. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۶۷)

۲-۱۱-۴. تدوین و اصلاح راهبردها

هدف‌های نظامی کانون یا هسته مرکزی طرح‌ریزی راهبرد نظامی را تشکیل می‌دهند. هدف‌های نظامی از سوی شورای تدوین راهبرد نظامی برای مقابله با نیات و راهکارهای

مختلف دشمن، به‌ویژه محتمل‌ترین راهکار او به‌گونه‌ای تعیین و تدوین می‌شوند که امکان بیشترین بهره‌برداری از نقاط قوت مؤلفه نظامی قدرت ملی و قابلیت‌های خودی فراهم آمده و تا جای ممکن نقاط قوت و قابلیت‌های نظامی دشمن خنثی شوند. هدف‌های نظامی همچنین می‌بایست امکان بیشترین بهره‌برداری از نقاط ضعف و آسیب‌پذیری‌های دشمن و فرصت‌های موجود را فراهم آورند و به‌گونه‌ای تعیین و تدوین شوند که با رسیدن به آنها موفقیت و پیروزی در برابر دشمن به دست آید.

هدف‌های نظامی ممکن است «آفندی» مانند تصرف کشور هدف، اشغال بخشی از سرزمین دشمن، آزاد کردن سرزمین‌های اشغال شده توسط دشمن، انهدام نیروها یا تأسیسات حیاتی آن باشند و یا به صورت «پدافندی» مانند پدافند از عوارض حساس در عمق یا دفاع در مرزها و جلوگیری از عبور نیروهای دشمن از مرز و ورود به سرزمین خودی بیان شوند و یا به صورت «بازدارندگی» از جمله مردم‌یاری و کمک به برنامه‌های توسعه و بازسازی کشور و یا ساخت و توسعه و دستیابی به بعضی جنگ‌افزارها و حتی ممکن است در جهت جبران نقاط ضعف و برطرف کردن آسیب‌پذیری‌های نیروهای خودی، یا اصلاح ساختارها تعیین و تبیین شوند. (دانش‌آشتیانی، ۱۳۹۲: ۸۹)

۲-۱۱-۵. تربیت و آموزش

آموزش، به مجموعه اقدام‌ها و فعالیت‌هایی گفته می‌شود که منجر به دستیابی نیروی انسانی به دانش، مهارت و آگاهی در استفاده و به‌کارگیری سامانه‌ها، تجهیزات و اجرای موفقیت‌آمیز امور محوله از پیش تعیین شده می‌گردد. فرایند آموزش شامل سه زیرفرایند می‌باشد:

(۱) **آموزش انفرادی:** آموزش‌هایی است که در اجرای مقررات استخدامی یک سازمان در قالب نظام آموزش سازمان مربوطه در مسیر خدمت به صورت دوره‌های طولی و عرضی در مراکز آموزش داخل و خارج از کشور یا در حین خدمت برای ارتقای دانش، بینش و مهارت‌های تخصصی و حرفه‌ای کارکنان برگزار می‌شوند و فرد را برای خدمت بهتر در سازمان آماده می‌نمایند.

(۲) آموزش یگانی: نوعی از آموزش حین خدمت است که در تکمیل آموزش های انفرادی بوده و عبارت است از کلیه آموزش هایی که در یگان های عملیاتی برابر برنامه تفصیلی سالانه به منظور حفظ و ارتقای دانش (عمومی و تخصصی) مهارت های لازم و هماهنگی بین رسته ها حداکثر تا سطح گردان انجام می شود. (معاونت آموزش نیروی پدافند هوایی آجا: ۵۱)

به منظور پیاده سازی رهنامه زیرعامل های هرکدام از عوامل گفته شده به شرح جدول شماره (۲) شناسایی گردیده است.

جدول شماره (۲): عامل ها و زیرعامل های بُعد (مرحله) پیاده سازی الگوی تدوین و توسعه رهنامه

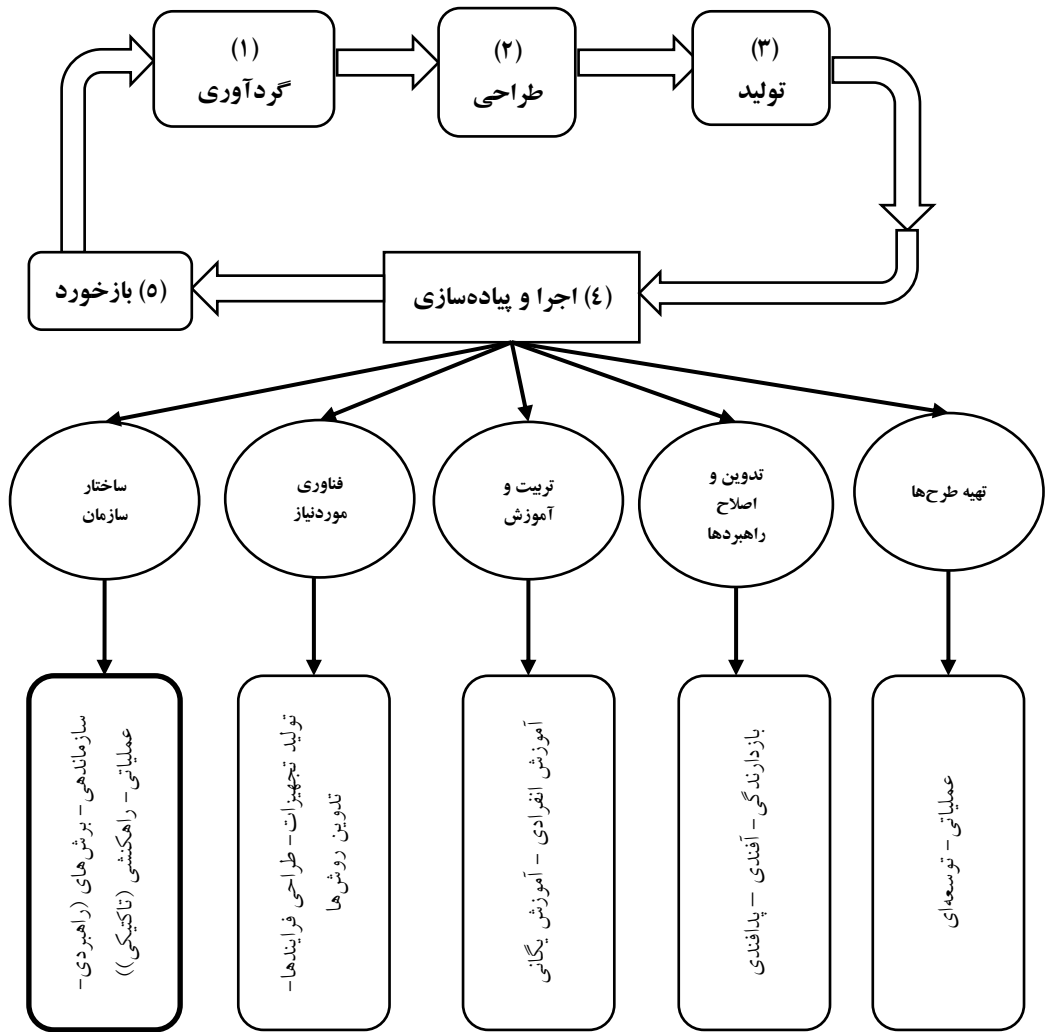
نظامی ج.ا.ایران

بُعد	عوامل	زیرعامل
پیاده سازی	ساختار سازمانی	سازماندهی - برش های (راهبردی - عملیاتی - راهکنشی تاکتیکی))
	فناوری مورد نیاز	تجهیزات - فرایندها - روش ها
	تربیت و آموزش	آموزش انفرادی - آموزش یگانی
	تدوین و اصلاح راهبردها و راهکنش ها (تاکتیکها)	بازدارندگی - آفندی - پدافندی
	تهیه طرح ها	عملیاتی - توسعه ای

در این الگو عامل های مرحله (بُعد) پیاده سازی رهنامه را مواردی از جمله؛ ساختار سازمانی، فناوری مورد نیاز، آموزش، تدوین، اصلاح راهبردها و راهکنش ها (تاکتیکها) و در نهایت تهیه طرح ها تشکیل داده اند.

۲-۱۲. الگوی مفهومی تحقیق

با نگرش به اطلاعات گردآوری شده در قالب مدارک (اسناد و مدارک و مصاحبه با خبرگان)، الگوی مفهومی تحقیق به شرح جدول شماره (۲) و برابر شکل شماره (۱) ترسیم شده است.

شکل شماره (۱): الگوی مفهومی مرحله اجرا و پیاده‌سازی رهنامه نظامی ج.ا.ایران

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

باتوجه به انجام مطالعات اکتشافی این تحقیق، عامل‌ها و زیرعامل‌های مرحله پیاده‌سازی مشخص گردید و داده‌های تحقیق با تحلیل محتوا تجزیه و تحلیل گردید و الگوی مفهومی به دست آمد. بر اساس الگوی مفهومی، پرسشنامه تحقیق تنظیم و در بین

نمونه آماری تمام شمار به تعداد ۳۰ نفر از خبرگان و کارشناسان عالی حوزه تدوین رهنامه توزیع گردید. پرسشنامه این تحقیق بر اساس «طیف لیکرت» با یک مقیاس نگرش سنج ۵ گزینه‌ای از «خیلی زیاد» تا «خیلی کم» تهیه شد. در این طیف، نتایج ارزش‌یابی به صورت نمره درمی‌آید. این طیف میزان موافقت با یک سؤال آزمون را پرسش می‌نماید. در ادامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS24 به تجزیه و تحلیل سؤال‌ها پرداخته شد و جهت بررسی روابط بین بُعد، عامل‌ها و زیرعامل‌ها از نرم‌افزار PLS استفاده گردیده است.

۳-۱. اطلاعات جمعیت‌شناختی تحقیق

در این قسمت آمار توصیفی و اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه در زمینه مشخصات فردی شامل سابقه خدمت، سطح تحصیلات و رتبه خدمتی پاسخ‌دهندگان نمونه آماری ارائه شده است. از تعداد ۳۰ نفر از پاسخ‌دهندگان نمونه آماری، تعداد ۴ نفر (۱۳/۳ درصد) سابقه خدمتی بین ۲۰ تا ۲۵ سال و تعداد ۵ نفر (۱۶/۷ درصد) سابقه خدمتی بین ۲۶ تا ۳۰ و تعداد ۲۱ نفر (۷۰/۰ درصد) دارای سابقه خدمتی بالای ۳۱ سال می‌باشند. در خصوص سطح تحصیلات، تعداد ۲۵ نفر (۸۳/۳ درصد) دارای مدرک دکتری و تعداد ۵ نفر (۱۶/۷ درصد) دارای مدرک کارشناسی ارشد و در نمونه آماری هیچ پاسخ‌دهنده‌ای دارای مدرک تحصیلی کارشناسی نیست. از لحاظ رتبه خدمتی، تعداد ۱۵ نفر (۵۰/۰ درصد) دارای رتبه ۱۸ سازمانی، تعداد ۱۰ نفر (۳۳/۳ درصد) دارای رتبه ۱۹ سازمانی و تعداد ۴ نفر (۱۶/۷ درصد) دارای رتبه ۲۰ و بالاتر می‌باشند.

۳-۲. تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق

۳-۲-۱. رتبه‌بندی عوامل بُعد «پیاده‌سازی»

(۱) فرضیه H1: تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌ها وجود دارد.

جدول شماره (۳): رتبه‌بندی عوامل بُعد «پیاده‌سازی»

رتبه	میانگین رتبه	عامل	بُعد
۳/۲۶		ساختار سازمانی موردنیاز	پیاده‌سازی
۳/۰۹		فناوری موردنیاز	
۳/۲۶		تربیت و آموزش	
۲/۷۲		تدوین/ اصلاح راهبرد و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها)	
۲/۶۷		تهیه طرح‌ها	

جدول شماره (۴): آزمون تجزیه و تحلیل واریانس فریدمن عوامل بُعد «پیاده‌سازی»

۳۰	N
۹/۶۶۴	Chi-Square
۴	Df
۰/۰۰۰	Asymp. Sig.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود عدد معناداری مربوط به آزمون تجزیه و تحلیل «واریانس فریدمن» $\text{sig}=0$ گردیده است که از سطح خطای $\alpha=0/05$ کمتر است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت بین میانگین عوامل بُعد «پیاده‌سازی» معنادار است (تأیید H_1). همان‌گونه که در جدول شماره (۳) مشاهده می‌گردد عوامل «ساختار سازمانی موردنیاز» و «تربیت و آموزش» به طور مشترک بالاترین رتبه را دارا می‌باشند و بهترین وضعیت را در بین عوامل بُعد «پیاده‌سازی» به خود اختصاص داده‌اند. همچنین عامل «تهیه طرح‌ها» دارای پایین‌ترین رتبه است.

۳-۲-۲. ارتباط بین عوامل بُعد «پیاده‌سازی»

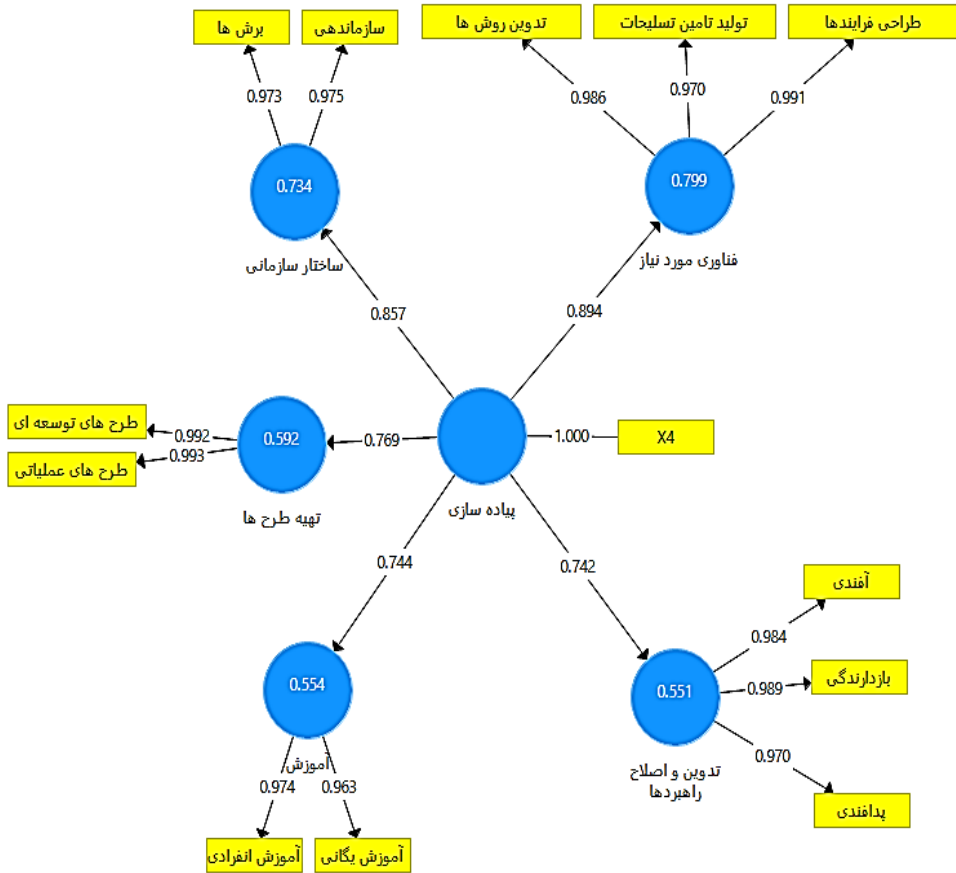
خروجی عدد اول نشان‌دهنده ضریب همبستگی است که عددی بین ۱ تا -۱ خواهد بود. عدد دوم نشان‌دهنده معناداری یا P-Value (Sig.) است که اگر کمتر از ۰/۰۵ باشد نشان‌دهنده معنادار بودن رابطه بین دو عامل است. در اینجا ضریب همبستگی بین عامل‌ها مثبت است. این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که بین این عوامل باهم رابطه همبستگی مثبت و قوی وجود دارد. همچنین باتوجه به میزان Sig یا همان معناداری، مشاهده می‌شود که رابطه این عوامل معنادار است.

جدول شماره (۵): همبستگی عوامل بُعد «پیاده‌سازی»

تهیه طرح‌ها	تدوین/اصلاح راهبردها و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها)	تربیت و آموزش	فناوری موردنیاز	ساختار سازمانی		
۰/۷۴۹	۰/۶۵۷	۰/۷۳۹	۰/۹۸۵	۱	Spearman Correlation	ساختار سازمانی
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		Sig. (2-tailed)	
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	N	
۰/۷۴۹	۰/۶۴۱	۰/۷۳۲	۱	۰/۹۸۵	Spearman Correlation	فناوری موردنیاز
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	N	
۰/۹۵۴	۰/۸۸۹	۱	۰/۷۳۲	۰/۷۳۹	Spearman Correlation	تربیت و آموزش
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	N	
۰/۹۱۴	۱	۰/۸۸۹	۰/۶۴۱	۰/۶۵۷	Spearman Correlation	تدوین/اصلاح راهبردها و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها)
۰/۰۰۰		۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	N	
۱	۰/۹۱۴	۰/۹۵۴	۰/۷۴۹	۰/۷۴۹	Spearman Correlation	تهیه طرح‌ها
	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	Sig. (2-tailed)	
۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	N	

۳-۲-۳. روابط بین بُعد، عوامل و زیرعوامل در بُعد «پیاده‌سازی»

در شکل شماره (۲) روابط بین بُعد، عوامل و زیرعوامل در بُعد «پیاده‌سازی» آورده شده است. با توجه به اینکه مقدار بار عاملی بُعد «پیاده‌سازی» با عوامل خود بیشتر از ۰/۴ است، بنابراین رابطه بُعد با عوامل مورد قبول است. از طرفی با توجه به اینکه مقدار بار عاملی همه عوامل با زیرعوامل مرتبط نیز بیشتر از ۰/۴ است، بنابراین رابطه عوامل با زیرعوامل مورد قبول است.

شکل شماره (۲): روابط بین بُعد، عوامل و زیرعوامل در بُعد پیاده‌سازی (خروجی PLS)

۴. نتیجه گیری

۴-۱. جمع بندی

در پاسخ به سؤال اصلی تحقیق (مهم‌ترین عوامل بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران کدامند؟) باید اشاره کرد که این موضوع در پرسشنامه باعنوان «عوامل بُعد پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران» با ۵ عامل مطرح و از سوی جامعه نمونه مورد آزمون قرار گرفت که در نهایت بر اساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته مهم‌ترین عوامل بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران به صورت جدول شماره (۶) استخراج شد:

جدول شماره (۶): مهم‌ترین عوامل بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای

مسلح ج.ا.ایران

عامل	بُعد	سازه
ساختار سازمانی موردنیاز	پیاده‌سازی	الگوی تدوین رهنامه نظامی
فناوری موردنیاز		
تربیت و آموزش		
تدوین / اصلاح راهبرد و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها)		
تهیه طرح‌ها		

در پاسخ به سؤال فرعی اول تحقیق (مهم‌ترین زیرعامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران کدام‌اند؟) باید گفت که این موضوع در پرسشنامه با عنوان «زیرعامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران» با ۱۲ زیرعامل مطرح و از سوی جامعه نمونه موردآزمون قرار گرفت که در نهایت بر اساس تجزیه و تحلیل صورت گرفته، مهم‌ترین زیرعامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران به صورت جدول شماره (۷) استخراج شد:

جدول شماره (۷): زیرعامل‌های بُعد (مرحله) پیاده‌سازی الگوی تدوین رهنامه نظامی نیروهای مسلح

ج.ا.ایران

زیرعامل	عامل	بُعد	سازه
سازماندهی	ساختار سازمانی موردنیاز	پیاده‌سازی	الگوی تدوین رهنامه نظامی
برش‌ها (راهبردی-عملیاتی-راهکنشی (تاکتیکی))			
تولید/ تأمین تسلیحات و تجهیزات	فناوری موردنیاز		
طراحی فرایندها			
تدوین روش‌ها	تربیت و آموزش		
آموزش انفرادی			
آموزش یگانی	تدوین / اصلاح راهبرد و راهکنش‌ها (تاکتیک‌ها)		
بازدارندگی			
آفندی	تهیه طرح‌ها		
پدافندی			
عملیاتی			
توسعه‌ای			

در پاسخ به سؤال فرعی دوم تحقیق (ارتباط بین بُعد پیاده‌سازی، عامل‌ها و زیرعامل‌های مربوطه چگونه می‌باشد؟) باید گفت با توجه به اینکه ضریب همبستگی بین عامل‌ها مثبت است. این ضریب همبستگی نشان می‌دهد که بین عوامل باهم رابطه همبستگی مثبت و قوی وجود دارد و با توجه به میزان Sig یا همان معناداری، مشاهده می‌شود که رابطه این عوامل معنادار است. همچنین با توجه به اینکه مقدار بار عاملی بُعد «پیاده‌سازی» با عوامل خود بیشتر از $0/4$ است، بنابراین رابطه بُعد با عوامل مورد قبول است. از طرفی با توجه به اینکه مقدار بار عاملی همه عوامل با زیرعوامل مرتبط نیز بیشتر از $0/4$ است، بنابراین رابطه عوامل با زیرعوامل مورد قبول است.

۴-۲. پیشنهادها

- (۱) پیشنهاد می‌شود از سوی سایر پژوهشگران نسبت به انجام پژوهش‌هایی در خصوص تبیین سایر ابعاد الگوی تدوین رهنامه نظامی ارائه شده در این تحقیق از جمله بُعد گردآوری اطلاعات، طراحی، تولید و بازخورد اقدام گردد.
- (۲) مجریان پیاده‌سازی رهنامه‌های نظامی در سطح نیروهای مسلح ج.ا.ایران از جمله عوامل و زیرعامل‌های مرحله اجرا و پیاده‌سازی را مورد توجه قرار دهند.

فهرست منابع

الف. منابع فارسی

۱. پاتاجو، نوبل (۱۳۸۴)، *راهنمای تدوین رهنامه*، ترجمه داوود علمایی، تهران: نشر دانشکده فرماندهی و ستاد، دوره عالی جنگ سپاه.
۲. تهامی، سید مجتبی (۱۳۸۴)، *امنیت ملی (دکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی)*، تهران: انتشارات آجا با مشارکت دانشگاه عالی دفاع ملی.
۳. ثروتی، محسن و مظلوم، علی (۱۳۸۹)، *راهنمای تدوین رهنامه*، تهران: ستاد کل نیروهای مسلح، دبیرخانه هیئت عالی تجدیدنظر در آیین‌نامه‌های نیروهای مسلح، دفتر نشر.
۴. ثروتی، محسن، مظلوم، علی، باقری، مسعود، خسروی، خسرو، ثروتی، عباس، بنی‌طبا، سیدعلیرضا، بصیرت‌فرد، محمد و عزیزی، علی (۱۳۹۱) *راهنمای آموزشی تدوین دکترین*، تهران: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۵. حبیبی، نیک‌بخش (۱۳۸۹)، *راهنمای تدوین دکترین نیروی هوایی*، تهران: دفتر پژوهش‌های نظری و مطالعات راهبردی.
۶. دانش‌آشتیانی، محمدباقر (۱۳۹۲)، اصول و روش تدوین دکترین نظامی، *فصلنامه نظم و امنیت انتظامی*، سال دوم، شماره ۳.
۷. زهدی‌نسب، یعقوب (۱۳۸۶)، مقایسه سیاست دفاعی با راهبرد دفاعی و رهنامه دفاعی، *فصلنامه راهبرد دفاعی*، سال پنجم، شماره ۱۷.
۸. زهدی‌نسب، یعقوب، مرادی، محسن، ولیوندزمانی، حسین، آقامحمدی، داوود، قنبری جهرمی، محمدحسین، غفاری، بهزاد، مهربادی، حامد، هاشمی‌تبار، سیداصغر، حاجی‌زاده، محمدعلی و ریوندی، رضا (۱۳۹۷)، *مطالعه گروهی: طراحی الگوی تدوین و توسعه رهنامه نظامی نیروهای مسلح ج.ا.ایران*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی.
۹. شاه‌محمدی، محمد (۱۳۹۳)، *تدوین رهنامه پدافند غیرعامل ج.ا.ایران در برابر تهدیدات ناهمگون*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی.
۱۰. عبدالله‌خانی، علی (۱۳۸۳)، *نظریه‌های امنیت: مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی رهنامه امنیت ملی (۱)*، تهران: انتشارات ابرار معاصر تهران.
۱۱. فولادی، قاسم (۱۳۸۷)، *راهبرد نظامی رژیم اشغالگر قدس ۶۰ سال اشغالگری و تجاوز*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
۱۲. فهیمی‌خامنه، امیر (۱۳۹۴)، *تدوین رهنامه هوانیروز با تأکید بر جنگ ناهمپراز*، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع ملی.

۱۳. قنبری جهرمی، محمدحسین (۱۳۹۶)، *کلیاتی پیرامون رهنامه نظامی*، تهران: پژوهشکده دفاعی و امنیتی دانشگاه امام حسین (ع).
۱۴. محمدنژاد، میرعلی و نوروزی، محمدتقی (۱۳۷۸)، *فرهنگ راهبرد*، تهران: نشر سنا.
۱۵. معاونت آموزش نیروی پدافند هوایی آجا (۱۳۹۸)، *رهنامه آموزش نیروی پدافند هوایی آجا*.
۱۶. نوروزی، محمدتقی (۱۳۹۱)، *رهنامه دفاعی-امنیتی*، تهران: بنیاد قرآن و عترت به سفارش مرکز مطالعات تحول.

ب. منابع انگلیسی

1. Beasley LTC James (2008); *Army, Joint and Allied Joint Doctrine Development Overview; Joint and Allied Joint Doctrine Division*; Army Capabilities Integration Center (ARCIC).
2. CHARLES E. Harris (2012), *TRADOC Regulation 25-36*, Department of the Army Headquarters, United States Army Training and Doctrine Command Fort Eustis, Virginia 23604-5700
3. CJCSM 5120.01A (2014), *JOINT DOCTRINE DEVELOPMENT PROCESS*, JOINT STAFF WASHINGTON, D.C. 20318
4. Group Captain Nitaya Imanotai;(1997); *CREATING THE ROYAL THAI AIR FORCE DOCTRINE PROCESS*; AIR WAR COLLEGE; AIR UNIVERSITY; Maxwell Air Force Base, Alabama
5. LTGEN NOEL A COBALLES (2014); *PHILIPPINE ARMY DOCTRINE DEVELOPMENT SYSTEM*; PHILIPPINE ARMY MANUAL 8-01; 2nd Edition; Philippine Army